

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Lain nimike ei vastaa lain sisältöä. Huolto- ja tapaamisriidoissa ei ole kysymys rikosepäilyistä. Jos huoltoriidat on tarkoitus sisällyttää lain soveltamisalaan, lain nimikettä on muutettava vastaamaan lain sisältöä. Huoltoriidat tulee mainita jo lain otsikossa. Jäljempänä ehdotamme, etteivät huoltoriidat kuuluisi lainkaan tämän lain mukaan selvitettäviin asioihin

1 § Soveltamisala

Soveltamisalaan ei ole huomauttamista. Ikärajan muutos ei oletettavasti lisää tutkimusyksiköiden työmäärää sanottavasti, koska 16 vuotta täyttäneet kuulustelisi nykyiseen tapaan pääsääntöisesti poliisi.

2 § Yksikön tehtävät

Ensinnäkin tutkimusyksiköiden tehtävänä olisi yhteenvedon laatiminen eli niin kutsuttu seulamenettely (1-kohta). Tämä tehtävä on vaarassa lisätä tutkimusyksiköiden työtä ennakoimattomasti. Tutkintasuunnitelman tekeminen on luontevasti poliisin tehtävä. Nyt on riskinä, että tutkintataktiikan valinta osittain ulkoistettaisiin tutkimusyksiköille. Siksi on tärkeää huolellisesti muotoilla lakiesitys niin, että vastuu tutkintaa koskevista päätöksistä säilyy edelleen poliisilla ja poliisin tulee tehdä kokonaisarvio tutkintataktiikasta.

Lain sanamuoto on niin avoin, että työmäärän kestoa on mahdotonta arvioida. On myös kyseenalaista, lisäävätkö hyvinvointialueet tutkimusyksiköiden henkilöstömäärää. Hyvinvointialueet ovat pikemmin vähentämässä työntekijöitä. Vaarana on, että uusi tehtävä jää nykyisillä työntekijöillä hoidettavaksi. Se johtaa väistämättä työtehtävien ruuhkautumiseen ja myös rikostutkinnan viivästymiseen.

Tutkimusyksiköissä kuultaisiin jatkossa myös rikoksesta epäiltyjä. Tähän liittyy monia riskejä. Ensinnäkin on ongelmallista, jos tutkimusyksiköt joutuvat arvioimaan monien eri osapuolten kertomuksia ja laatimaan niistä lausunnot. On vaarana, että näytön arviointi ulkoistetaan liian suurelta osin tutkimusyksiköille, vaikka heillä ei välttämättä olekaan käytettävissä kaikkea

rikostutkintaan liittyvää tietoa ja rikosoikeuden tuntemusta samalla tavalla kuin poliisilla. Erityisen ongelmallisina näyttäytyvät tilanteet, joissa rikoksen uhria, todistajia ja epäiltyä kuultaisiin samassa yksikössä. Tämä ei ole omiaan lisäämään luottamusta rikoksen uhriksi joutuneiden lasten ja vanhempien näkökulmasta. Lakiesityksessä tulisi vähintäänkin selkeästi rajata yksiköiden toimintaa niin, että tutkintavastuu ei siirry liikaa poliisilta yksiköille ja tutkinnanjohtajalla säilyy selkeä vastuu esitutkinnan johtamisesta.

Toiseksi epäiltyjen kuuleminen edellyttää rikosoikeudellista osaamista ja erityistä koulutusta. Lain esitöissä on arvioitu, että tämä ei edellyttäisi erityistä kouluttautumista. Tosiasiassa kuitenkin epäiltyjen kuuleminen, ja erityisesti alaikäisten epäiltyjen kuuleminen, edellyttää erityisosaamista. Tähän koulutusta ei Suomessa ole organisoitu systemaattisesti ja kansainvälisestikin tutkijat ovat tunnistanee ongelmaksi sen, ettei nuorten kuulusteluja ole tutkittu vielä riittävästi, eikä koulutusta ole ollut riittävästi tarjolla. Nykyisessä muodossaan lapsirikostutkinnan erityiskoulutus ei tarjoa riittävää osaamista nuorten epäiltyjen kuulustelemiseen.

Luontevampaa olisi, että poliisiin palkattaisiin oikeuspsykologeja, jotka voisivat konsultoida poliisia tarvittaessa. Silloin tutkinta pysyisi yhdessä paikassa ja tutkinnanjohtajan olisi sitä helpompi johtaa. Jos iso osa kuulusteluista joissakin tapauksissa tehdään jatkossa tutkimusyksiköissä, niin se vaatii todella tiivistä yhteistyötä poliisin ja yksiköiden välillä. Tutkinnanjohtajalla on kuitenkin vastuu esitutkinnan, myös kuulustelujen johtamisesta.

Hallituksen esitysluonnoksen perustelujen mukaan tutkimusyksiköiden tehtävänä olisi myös yksilöllinen haitan arviointi. Lakiteksti ei sellaista kuitenkaan mainitse. Yksilöllisen haitan arvioiminen kuuluu luontevasti hoitavalle yksikölle. Tapauksissa, joissa hoitokontaktia ei ole, on erityisen tärkeää, että huolehditaan lapsen oikeudesta saada asianmukainen korvaus kokemastaan rikoksesta. Se voi silloin olla järkevää toteuttaa tutkimusyksikössä. Tämä tulisi näkyä myös selkeästi lakitekstissä. Muuten on riskinä, että tämä tehtävä rajataan yksikköön kuulumattomaksi tehtäväksi ja lapsi jää pahimmillaan ilman korvauksia, joihin hän oikeutettu.

Tutkimusyksiköt voivat antaa lausuntoja siitä, onko jokin todettu menettely ollut omiaan aikaansaamaan tietyn seurauksen. Tutkimusyksiköiden pääasialliset tehtävät on syytä keskittää rikosvastuun edellytysten selvittämiseen, nykyiseen tapaan.

Tehtävuetteloon kohtiin 3 ja 4 ei ole huomauttamista.

Tehtävuettelosta olisi perusteltua poistaa huoltoriitoihin liittyvien lasten haastattelujen tekeminen. Lapsen haastattelu irrallaan muusta olosuhdeselvityksestä näyttäytyy ongelmallisena, koska haastattelun toteutuessa irrallaan muusta selvityksestä lasta haastattelevilla työntekijöillä ei välttämättä olisi käytettävissään riittävästi tietoa lapsen kertoman luotettavuuden arvioimiseksi. Se edellyttää kuitenkin kokonaiskuvaa tilanteesta. Miten varmistettaisiin, että tietoa olisi käytettävissä riittävästi? Toiseksi, huoltoriidat ovat siviiliriitoja ja niihin liittyy oma lainsäädäntönsä sekä omat toimintaohjeensa. Näin ollen lisäkouluttautumisen tarve on selkeä, mikäli yksiköissä tehtäisiin haastatteluja huoltoriitoihin liittyen. Luontevinta olisi vahvistaa huoltoriidoissa tuomioistuinta asiantuntijajäsenellä, joka olisi koulutettu myös lapsen kuulemiseen huoltoriidoissa ja voisi tarvittaessa vastata lapsen kuulemisesta oikeudessa samaan tapaan kuin nyt jo tehdään lastensuojeluasioissa hallinto-oikeudessa. Olisi myös syytä harkita psykologisen asiantuntemuksen lisäämistä lastensuojeluviranomaisissa.

Luonnoksessa erityisen vaikeiden huoltoriitojen määrä on arvioitu selkeästi liian pieneksi.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Moniammatillista asiantuntijaryhmää koskeva sääntely selventää nykyistä oikeustilaa. Esitetty uusi sääntely on perusteltu, eikä siihen ole huomauttamista.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Pykälään ei ole huomauttamista. Ongelmallista on sen sijaan se, ettei asiantuntijalausunnon ja tutkimusaineiston säilyttämisestä ole säädetty tarkkaan ottaen tyhjentävästi missään. Lausunto ja sen liitteet ovat luonnollisesti poliisille toimitettuina esitutkintamateriaalia. Tutkimusyksikköjen tekemän selvityksen pohjana olleen aineiston säilyttäminen ei kuitenkaan määräydy esitutkintalain perusteella vaan sitä koskee hyvinvointialueita sääntelevä lainsäädäntö. Tutkimusten aineisto on tallennettuna hyvinvointialueiden järjestelmiin niin, ettei sitä edes voida poistaa. Perusteluissa sivulla 48 on kirjoitettu ”Yksikön laatimat asiakirjat, kuten yksikön antamat lausunnot, yksikön tallentamat haastattelut ja niiden litteroinnit sekä tutkimuksista tallennetut videot ja kuvat, olisivat nykyiseen tapaan osa esitutkintamateriaalia, ja niiden julkisuutta ja säilyttämistä koskevat vaatimukset määräytyisivät esitutkintalain ja julkisuuslain sekä poliisin arkistonmuodostussuunnitelman mukaisesti. Lausuntoja ei säilytettäisi yksiköissä.” Lausuma aineiston säilyttämisestä tai hävittämisestä tulisi poistaa lain perusteluosasta, koska lausuma on ainoastaan omiaan aiheuttamaan hämmennystä.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Henkilöstöä ja toimitiloja koskevaan sääntelyyn ei ole huomauttamista. Huolena on kuitenkin se, pystyvätkö hyvinvointialueet takaamaan riittävän työvoiman uusien tehtävien hoitamiseksi.

6 § Työnohjaus

On hyvä, että työnohjauksesta säädetään lain tasolla. Työnohjausta tehdään jo nykyään varsin laajasti.

7 § Järjestämisvastuu

Ei huomauttamista.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

Ei huomauttamista.

9 § Korvauksen maksaminen

Ei huomauttamista.

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Ohjauksesta, koulutuksesta ja yhteistyöstä on hyvä säätää lain tasolla. Esitetty säännös täyttää tarkoituksensa.

11 § Voimaantulo

Ei huomauttamista.

Esityksen vaikutusarviot

Esitys on toteutuessaan omiaan lisäämään tutkimustoiminnan yhdenmukaisuutta. Kustannusvaikutukset tuntuvat olevan alakanttiin arvioituja. Uudet tehtävät lisännevät työvoiman ja koulutuksen tarvetta esitysluonnoksessa arvioitua enemmän.

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

Esitys on toteuttamiskelpoinen. Suurin huoli on se, missä määrin uusiin tehtäviin on hyvinvointialueilla kohdistettavissa työvoimaa.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto - Oikeuspsykologian oppiaine